

2021.

GLOBALNO IZVJEŠĆE O PRAĆENJU OBRAZOVANJA ZA

SREDIŠNJA I ISTOČNA EUROPA,
KAVKAZ I SREDIŠNJA AZIJA

Uključivost i obrazovanje: SVI ZNAČI SVI

SAŽETAK

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Global
Education
Monitoring
Report

Network of Education Policy Centers

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

Uključivo obrazovanje, obveza sadržana u 4. cilju održivog razvoja, predstavlja proces koji se sastoji od postupaka kojima se prihvaća raznolikost, gradi osjećaj pripadnosti i koji proizlaze iz uvjerenja da je svaka osoba vrijedna te ima potencijal za razvoj i napredak. Obrazovni sustavi moraju uvažavati potrebe svih učenika i raznolikost učenika vidjeti kao prednost, a ne kao prepreku. Osiguravanje visokokvalitetnog uključivog obrazovanja povezano je sa socijalnom uključivošću.

Ključne poruke

Središnja i istočna Europa, Kavkaz i središnja Azija napravili su pomak prema uključivom obrazovanju utemeljenom na ljudskim pravima.

- U posljednjih je 20 godina razina obrazovanja koja je i ranije bila među najvišima u svijetu brzo rasla, dok se broj djece izvan sustava obrazovanja prepolovio.
- Dvije trećine analiziranih obrazovnih sustava u definiciji uključivosti prepoznaju različite marginalizirane skupine.
- Analizirane zemlje postupno se odmiču od medicinskog modela shvaćanja uključivosti. Postotak djece s teškoćama u razvoju u posebnim školama smanjio se sa 78 % u 2005./2006. na 53 % u 2015./2016. U istom razdoblju postotak institucionalizirane djece smanjio se za 30 %.
- Škole nastoje omogućiti da njihovi sustavi podrške budu otvoreniji i fleksibilniji. Od 30 analiziranih obrazovnih sustava njih 23 pruža savjetovanje i mentorstvo, 22 pomoć u učenju, a 21 podršku stručnjaka i terapeuta.

No, prijelaz na uključivo obrazovanje nije ni blizu ostvarenju.

- Mnoge zemlje u regiji još uvijek nisu odbacile nasljeđe odvojenog obrazovanja koje se nekoć pogrešno smatralo učinkovitim rješenjem. Svaki treći učenik s posebnim potrebama u središnjoj i istočnoj Europi još uvijek pohađa posebne škole.
- U Gruziji, Kirgistanu i Mongoliji, udio mladih s teškoćama u razvoju u populaciji djece koja ne ide u školu dvostruko je veći u odnosu na udio iste populacije koja ide u školu.
- U 15 od 30 analiziranih obrazovnih sustava, opis u školu ovisi o medicinsko-psihološkoj procjeni i ostalim upisnim kriterijima.
- Ono što je predstavljeno kao uključiva pedagogija moglo bi zapravo biti medicinski definirana usredotočenost na invaliditet. U integriranim razredima u Bjelorusiji postoje dva kurikulum: standardni kurikulum za opće obrazovanje te kurikulum za posebno obrazovanje; zajedničko podučavanje ograničeno je tek na nekolicinu nastavnih predmeta.

- Tek svaki drugi učitelj/nastavnik u regiji smatra se spremnim za poučavanje učenika različitih sposobnosti, a svaki treći za poučavanje u višekulturnom okruženju. Starenje radne snage učitelja/nastavnika čini ovu potrebu još nužnijom.
- Učenici i roditelji moraju biti uključeni u proces. Republika Moldavija jedini je primjer zemlje u regiji u kojoj su učenici uključeni u oblikovanje kurikulumu. Mišljenja učenika rijetko se prihvaćaju u oblikovanju obrazovnih politika.

Različiti oblici segregacije i diskriminacije i dalje su prisutni te onemogućuju uključivost.

- Otprilike 60 % djece Roma, Aškalija i Egipćana na Balkanu ne pohađa više razrede srednje škole. Pripadnicima tih skupina značajno su češće dijagnosticirane intelektualne teškoće. Postotak Roma u posebnim školama u Slovačkoj 2018. iznosio je 42 %.
- Srednju školu u Mongoliji završi 94 % najbogatijih i tek 37 % najsiromašnijih učenika.
- U Turskoj, kao zemlji s najvećim brojem izbjeglica na svijetu, javne škole pohađa više od 600 000 Sirijaca, međutim 37 % sirijskih izbjeglica još uvijek ne pohađa školu.
- Odvojene škole ili razredi za jezične manjine postoje u 22 od 30 analiziranih obrazovnih sustava. Takav paralelni način podučavanja često predstavlja prepreku uključivosti.
- Rodna ravnopravnost i dalje je sporna tema u obrazovanju. U nekoliko zemalja tradicionalni pogled na rodne uloge doveo je do jačanja rodni stereotipa.
- Samo 7 zemalja od 23 ima politike ili akcijske planove koji se izričito bave problemom nasilja u školi i zabranjuju nasilje u školi na temelju spolne orijentacije i rodnog identiteta.
- Tijekom pandemije COVID-19, od 23 analizirane zemlje, njih 76 % pružilo je podršku učenicima s teškoćama u razvoju (primjerice, znakovni jezik na platformama za učenje na mreži), a 52 % omogućilo je fleksibilne platforme za učenje koje se temelje na samostalnom učenju.
- Manji broj analiziranih zemalja osigurao je podršku za pristup infrastrukturi u udaljenim područjima (43 %), oblikovao materijale za učenje za govornike manjinskih jezika ili osigurao dodatnu podršku za siromašna kućanstva (38 %).

Preporuke

Ulaskom regije u posljednje desetljeće za ostvarivanje četvrtog globalnog cilja održivog razvoja, u navedenih se 10 preporuka uzima u obzir duboka ukorijenjenost prepreka, ali i širok opseg pitanja povezanih s uključivošću.

1 Proširiti poimanje uključivog obrazovanja: uključivo obrazovanje trebalo bi uključivati sve učenike, a svi znači svi, bez iznimke.

Uključivo obrazovanje trebalo bi obuhvatiti sve učenike. Većina obrazovnih sustava u regiji prihvatila je definiciju uključivosti kojom se prihvaćaju različite marginalizirane skupine, a ne samo učenici s posebnim obrazovnim potrebama ili teškoćama u razvoju. Međutim, čak i tako proširenu definiciju valja smatrati tek korakom prema mogućem konačnom udaljavanju od svih oblika kategorizacije ili definicija temeljenih na pripadnosti određenoj skupini ili identitetu učenika. Jasnoća u terminologiji bit će ključna na svim razinama provedbe.

2 Staviti učenike u središte: uključivost nije samo rezultat; ona je prvenstveno proces i iskustvo.

Učenicima se može činiti da su nezastupljeni ili stereotipno prikazani u materijalima za učenje. Ipak, nisu uključeni u oblikovanje kurikuluma. Osim učeničkih vijeća u nekim zemljama, malo je dokaza o uvažavanju i djelovanju na temelju mišljenja učenika. U nastojanjima da se osigura kvalitetno obrazovanje potrebno je uzeti u obzir stajalište svih dionika. Pravo na fizičko i mentalno zdravlje, sreću, sigurnost i povezanost s drugima jednako je važno kao i pravo na učenje. Zbog toga je pozitivna atmosfera u učionici u kojoj učitelji/nastavnici prepoznaju i podržavaju napore učenika ključna. Osjećaj pripadnosti školi i vršnjačkoj skupini od iznimne je važnosti, posebice u slučaju djece koja pripadaju ranjivim skupinama koja su izložena većem riziku od isključenosti.

3 Pokrenuti smislena savjetovanja sa zajednicom i roditeljima: uključivost ne može biti nametnuta s vrha.

Ključnu prepreku za ostvarivanje uključivosti u obrazovanju predstavlja uvjerenje da ona nije ostvariva i poželjna. Roditelji, skrbnici, obitelji i zajednice mogu imati diskriminirajuće stavove prema rodu, invaliditetu, pripadnosti etničkoj skupini ili vjeroispovijesti što ometa ili onemogućuje napore u provedbi reformi za uključivo obrazovanje. S druge strane, roditelji djece koja pripadaju ranjivim skupinama mogu odbiti pohađanje redovnih škola jer smatraju da one ne udovoljavaju potrebama njihove djece. Vlasti bi trebale stvoriti prostor u kojem roditelji i zajednice mogu iznijeti svoje mišljenje prilikom kreiranja politika. Mišljenje roditelja treba uvažavati i u odlukama koje se temelje na medicinskim i psihološkim procjenama; uključive alternative moraju postati dostupne.

4 Stvoriti prostor u kojem nevladini akteri mogu ukazivati na nedostatke i unaprijediti ih: osigurati da djeluju prema istom cilju uključivosti.

Organizirane aktivnosti civilnog društva imale su bitnu ulogu zagovaratelja i čuvara prava na uključivo obrazovanje. Kampanje podizanja svijesti doprinose pozitivnoj promjeni javnog mišljenja o uključivosti. Vlasti bi trebale stvoriti uvjete u kojima se nevladinim organizacijama omogućuje praćenje vlasti u ispunjavanju obveza i zauzimanje za osobe isključene iz obrazovanja. S obzirom na to da i nevladine organizacije unapređuju nedostatke u pružanju usluga, na temelju ugovora ili samoinicijativno, vlasti moraju osigurati vodstvo i održavati dijalog s nevladinim organizacijama kako bi se osiguralo da takve usluge vode do uključivosti, udovoljavaju standardima, kao i da ne repliciraju mjere drugih pružatelja niti se natječu za ograničena sredstva te da su održive, ugrađene u nacionalne strategije, planove i politike te s njima usklađene.

5 Osigurati suradnju između vladinih odjela, sektora i razina: uključivost u obrazovanju dio je socijalne uključivosti.

Partnerstvo je ključna riječ u nastojanjima vlasti da se postigne uključivost. Ministarstva koja dijele administrativnu odgovornost za uključivo obrazovanje moraju surađivati u pogledu utvrđivanja potreba, razmjene informacija i oblikovanja programa. Međuresorna suradnja u razvoju, provedbi i koordinaciji politika uobičajena je u regiji. Međutim, potrebno je ojačati dijeljenje podataka radi promicanja ranih intervencija i ublažavanja učinka nepovoljnih početnih uvjeta na napredovanje i učenje u školi. Za realizaciju uključivosti potrebna je vertikalna suradnja između središnjih i lokalnih vlasti. Koordinirano djelovanje u cilju osiguranja kvalitete ključno je za ostvarenje uspješne prakse uključivog obrazovanja.

6 Razmjena stručnosti i resursa: to je jedini način za održavanje prijelaza k uključivosti.

Postizanje uključivosti izazov je za upravljanje na mnogo razina. Ljudski i materijalni resursi za rješavanje pitanja raznolikosti zbog nasljeđa odvojenog pružanja usluga usredotočeni su na nekoliko mjesta i neravnomjerno su raspodijeljeni. Potrebni su mehanizmi i poticaji za njihovu fleksibilnu preraspodjelu kako bi se osiguralo da struka pruža podršku prijelazu redovnih škola na uključivost. Također, potrebne su i promjene u načinu financiranja. Posebno i odvojeno financiranje obrazovanja u sprezi sa službenim odlukama socijalnih i medicinskih službi dovodi do strateškog ponašanja roditelja, škola i lokalnih nadležnih tijela u nastojanju da zadovolje uvjete za dodjelu resursa. Zemlje bi trebale izdvajati sredstva za usluge podrške na temelju prepoznatih potreba škola ili lokalnih nadležnih tijela.

7 **Primijeniti univerzalni dizajn: osigurati da uključivi sustavi ispunjavaju potencijal svakog učenika.**

Jednostavan, ali snažan koncept univerzalnog dizajna, koji je u obrazovanju povezan s pristupačnim školskim zgradama za učenike s teškoćama u razvoju, proširen je te sada opisuje fleksibilna okruženja za učenje. Ogromni potencijal pomoćne tehnologije za učenike s teškoćama u razvoju još uvijek nije u potpunosti iskorišten. No, glavna ideja fleksibilnosti za svladavanje prepreka u interakcijama učenika i sustava primjenjuje se ne samo na oblik nego i na sadržaj. Svi učenici trebali bi učiti pomoću istog fleksibilnog, relevantnog i pristupačnog kurikuluma. Potrebno je nadvladati izazove koji proizlaze iz načina na koji udžbenici prikazuju rodnu ravnopravnost ili etnički identitet. Prilagođeno vrednovanje trebalo bi pomoći učenicima da pokažu vlastiti napredak i povećati broj prilika za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

8 **Pripremati, osnaživati i motivirati učitelje/nastavnike i pomoćno osoblje: svi bi trebali biti pripremljeni poučavati sve učenike.**

Učiteljima/nastavnicima potrebna je obuka o uključivosti, ne kao specijalizirana tema, već kao temeljni element u njihovu početnom i kontinuiranom obrazovanju, a kako bi se izbjeglo ponavljanje uvriježenih stajališta da određeni učenici imaju nedostatke i nisu sposobni učiti. Kompetencije povezane s uključivošću nisu uvijek preduvjet za licenciranje i certificiranje učitelja/nastavnika. Ravnatelji bi trebali biti pripremljeni za komunikaciju i stvaranje uključive školske kulture. Stručnog i pomoćnog osoblja često nema dovoljno te nemaju vremena za pružanje podrške učiteljima/nastavnicima i učenicima. Pomoćnici u nastavi ne bi trebali snositi isključivu odgovornost za obrazovanje učenika kojima je potrebna dodatna podrška jer takva praksa može doprinijeti njihovoj segregaciji.

9 **Prikupljati podatke o uključivosti i za uključivost uz pažnju i poštovanje: potrebno je izbjegavati etiketiranje koje stigmatizira.**

Usmjeravanje napora u prikupljanju podataka na utvrđene osjetljive skupine pomaže osobama u nepovoljnom položaju da postanu vidljive, ali takva praksa može dovesti do etiketiranja, što pak može dovesti do toga da se djeca počnu ponašati u skladu s pripisanim etiketama. Potreba za prikupljanjem iscrpnih odnosno konkretnih podataka ne bi trebala imati prednost pred jamstvom da nijedan učenik neće biti ugrožen. Ne pripadaju sva djeca koja su suočena s preprekama u pogledu uključivosti prepoznatoj skupini, dok neka pripadaju i većem broju skupina u nepovoljnom položaju. Informacijski sustavi za upravljanje podacima u obrazovanju trebali bi obuhvaćati ulazne podatke, izlazne podatke i ishode za sve učenike i u višestruke svrhe, a ne isključivo radi dodjeljivanja resursa. Trebalo bi razmotriti uvođenje praćenja iskustava učenika o uključivosti kao dio okvira osiguranja kvalitete i odgovornosti. Praćenje bi trebalo biti metodološki uključivo.

10 **Uzajamno učenje: prijelaz na uključivost nije lagan.**

Uključivost u obrazovanju predstavlja udaljavanje od diskriminacije. Nije moguće diktirati ni brzinu ni smjer ovog prijelaza. Svako društvo može krenuti svojim smjerom. Međutim, dijeljenjem iskustava na svim razinama putem mreža učitelja/nastavnika i zajednica za učenje ili nacionalne, regionalne i globalne platforme moguće je naučiti mnogo toga. Prilike za dijalog o obrazovnim politikama valja iskoristiti za usmjeravanje obrazovnih sustava na uvažavanje raznolikosti kao nečega što vrijedi slaviti.

© UNESCO, 2021.

Prvo izdanje

Publikaciju 2021. godine objavili su

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu

Mreža centara za obrazovne politike

Europska agencija za posebne potrebe

i uključivo obrazovanje

Prijevod: Paspартu Multilingual Translation Services

Grafičko oblikovanje: Blossom

Prijelom: Blossom

Pismo: UNESCO

Fotografija na naslovnici: UNICEF/UNI42671/

Roger LeMoynе

Ova kratka verzija

Regionalnog izvješća za središnju i istočnu Europu,

Kavkaz i središnju Aziju za 2021. i

svi pripadajući materijali dostupni su za

preuzimanje ovdje:

Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Ova publikacija dostupna je u

otvorenom pristupu na temelju

Attribution-ShareAlike 3.0 IGO

(CC-BY-SA3.0 IGO) licence ([http://](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/)

creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/).

Korištenjem sadržaja ove publikacije,

korisnici pristaju na uvjete korištenja

propisane UNESCO-ovim repozitorijem

otvorenog pristupa.

Ova licenca primjenjuje se isključivo

na tekstualni sadržaj publikacije.

Za korištenje materijala za koje nije jasno

navedeno da pripadaju UNESCO-u,

prethodnu dozvolu potrebno je zatražiti od:

publication.copyright@unesco.org.